

Montserrat Bacardí, Francesc Foguet & Enric Gallèn, eds. *La literatura catalana contemporània: intertextos, influències i relacions*. Barcelona: Societat Catalana de Llengua i Literatura / Universitat Autònoma de Barcelona, 2013, 263 pp.

MARIA DASCA
Harvard University / Universitat Pompeu Fabra
maria.dasca@upf.edu

El volum compila les quinze intervencions de la I Jornada LITCAT d'intergrups de recerca, celebrada l'11 de maig del 2012 a l'Institut d'Estudis Catalans amb el tema que dona títol al recull, precedides per una presentació dels tres editors, Montserrat Bacardí, Francesc Foguet i Enric Gallèn. Al final es reproduïx el manifest «Per una presència digna de la literatura a l'ensenyament», que denuncia la reducció del nombre d'hores de dedicació a la literatura a secundària, al qual s'adheriren els grups participants, adscrits a deu universitats dels Països Catalans.

En el pròleg els editors exposen els objectius de l'encontre biennal: donar a conèixer les línies de recerca de cada grup, visualitzar la recerca que s'hi du a terme i establir una xarxa de relacions a través de les quals es promogui l'intercanvi i la col·laboració intergrup. Per bé que en aquesta primera edició no participaren tots els grups, en les dues posteriors (celebrades, respectivament, el 2014 a l'Institut d'Estudis Catalans i el 2016 a la Universitat d'Alacant) se n'afegiren d'altres, vinculats a centres no presents en la primera trobada, com la Universitat de Girona. De cara a les properes edicions caldrà evitar absències com la del grup IdentíCat, de la Universitat Oberta de Catalunya.

Els organitzadors convidaren els participants a donar a conèixer un tema de recerca desenvolupat en el marc del grup respectiu. Els textos que s'apleguen —els quals, en alguns casos, difereixen dels que es van presentar a la jornada, segons es col·legeix de la nota que redactà Miquel Ramis (vegeu *Llengua & Literatura* 23, 2013, pp. 375–378)— mostren un ampli ventall de perspectives de recerca, concernint a una perspectiva interdisciplinària (Aulet), un aprofundiment en l'anàlisi del segle XIX (Badosa, Domingo i Sunyer) o el vincle entre creació i teoria literària (López-Pampló i Pons); ofereixen lectures genètiques de l'edició de textos (Malé i Veny-Mesquida, Talavera) o de la relació entre la literatura i el gènere (Oriol i Cotoner), la traducció (Biosca i Gibert), la biografia (Espinós) o el sistema editorial (Llanas), i fan un balanç crític a la dramaturgia del segle XXI (Foguet).

Jaume Aulet analitza la recepció de l'arquitectura modernista (de Gaudí i Domènech i Montaner principalment) en el període noucentista (i postnoucentista) i constata que, si bé prohoms del moviment, com Eugeni d'Ors, es mostren reservats pel que fa a les mostres de genialitat modernista, d'entre les quals destaca la «sublim anormalitat» que és la Sagrada Família, el seu posicionament no serà tan negatiu com el d'alguns dels intel·lectuals dels anys 20 i 30, com Manuel Brunet, Feliu Elias, Carles Soldevila i Rafael Tasis. El rebuig, en aquest

cas, no es deu tant al factor del gust estètic sinó a la «inadequació d'un model d'artista a les necessitats d'un programa cultural» (2013, 24).

Per la seva part, Cristina Badosa, partint del concepte utilitzat per Michel Foucault d'*heterotopia*, se centra en un determinat espai de la perifèria perpinyanesa, emplaçat entre el Tet i la Bassa, que es convertí, a finals del segle XIX, en el *faubourg* de l'espectacle. L'*heterotopia* és vista com un espai d'utopia realitzable, «on són representats tots els emplaçaments reals que es troben a l'interior d'una cultura, llocs que poden ser contestats o invertits, que són fora de tots els llocs i alhora són localitzables» (2013, 37). Badosa inventaria l'oferta de locals d'oci com l'Alcazar Roussillonais, el Théâtre-Cirque des Variétés, la Taverne Alsacienne i L'Eldorado, actius a partir de 1864 i destinats a la classe popular. Funcionaven com a cafès-concerts on es feien espectacles de pantomima, acrobàcia i equilibriste, amb revistes dedicades a l'actualitat, còmics i clowns, i representacions d'operetes, òperes bufa i vodevils.

Carles Biosca fa un seguiment de les traduccions de l'obra d'Eugène Ionesco a Catalunya, publicades a partir dels anys 50, moment en què fou difós i representat en relació amb la seva identificació com a representant de l'antiteatre o del teatre de l'absurd. L'article indaga en la circulació de la seva obra en català, anant més enllà dels clàssics *La cantant calba* i *Rhinocerós*, tot posant-la en relació amb les traduccions al castellà i al portuguès. També constata que entre 1990 i 2004 deixà de traduir-se i argumenta que molt possiblement el lector català s'hi aproximà a través de les versions al castellà. També es lamenta que, de les 34 peces teatrals, només n'hi hagi tretze de traduïdes al català i, d'aquestes, només cinc d'editades.

Amb una orientació similar, Luisa Cotoner repertoria les traduccions al català de l'obra de Marguerite Duras i recorda que fou relacionada, en els 50, amb l'existencialisme sartrià i el realisme i, a partir dels anys 80, amb la literatura experimental del Nouveau Roman. Cotoner destaca l'interès de traductores com M. Aurèlia Capmany per Duras i el paper que hi assumiren editorials com Seix Barral, Edicions 62 (amb la col·lecció El Balanci) i Tusquets (que comptà amb Ana M. Moix i Marta Pessarrodona com a traductores). Dels anys de la transició destaca el paper de les editorials EDHASA, Proa i Empúries.

Quant a la literatura del segle XIX Josep M. Domingo analitza els «usos i pràctiques del romanticisme» que Joaquim Rubió i Ors assumí en uns determinats espais socials i culturals (els salons mundans) en el període de desenvolupament del capitalisme industrial (1833–1843). Aquests usos impliquen unes pràctiques de promoció i dignificació social que són orientades, en Rubió i Ors, a fer possible un transclassament a través de l'articulació d'una «trajectòria professional d'escriptor públic» (2013, 82). Són usos que, sumats a una programada estratègia d'inserció en la societat literària, regida per unes instàncies de legitimació (l'ús de la llengua popular i la història), faran possible l'èxit del llibre *Lo Gaiter del Llobregat. Poesies*, publicat el 1841, una de les fites emblemàtiques de «la vasta operació comunicativa que van convenir a anomenar *Renaixença*» (2013, 83). L'article es clou amb l'anàlisi d'un àlbum il·lustrat que «els salons oferien al geni, o a l'enginy, dels escriptors, artistes i homes de món que hi concorrien» (2013, 93), que inclou una cançó de Rubió i Ors

musicada per Josep Piqué —aquesta darrera és contextualitzada, en la part final del text, per Francesc Cortès.

Joaquim Espinós Felipe estudia les cinc biografies existents sobre Mercè Rodoreda, considerant-les una excepció en una literatura amb pocs exemples de biografies d'escriptors. També constata que, en els darrers anys, paral·lelament a la canonització de l'obra rodorediana, s'han donat a conèixer una sèrie de llibres que poden ser considerats mostres, de vegades no voluntàries, d'escriptura autobiogràfica. Aquest és el cas de l'edició de l'epistolari amb Anna Murià (l'èxit del qual en justificà la reedició) i del recull d'entrevistes publicat per Mònica Miró i Abraham Mohino, que podria ser considerat un (també involuntari) autoretrat. El centre de l'article, però, són les quatre biografies: la de Montserrat Casals, les dues de Mercè Ibarz (la segona, resultat de l'ampliació de la primera), la de Carme Arnau i la de Marta Pessarrodona. En la seva valoració Espinós assenyala que Ibarz tendeix a vindicar la biografiada i a identificar-s'hi, Casals l'explica amb distància i amb una voluntat nítidament desmitificadora, Arnau interrelaciona l'anàlisi de l'obra amb la de la vida i, finalment, Pessarrodona parteix de la coneixença personal de l'autora per construir una biografia fàcilment confusible amb una autobiografia.

En l'únic treball dedicat a la literatura del segle XXI, Francesc Foguet Boreu radiografia el teatre primisecular, tot lamentant, d'antuvi, que l'ecosistema (i el mercat) literari afavoreixi l'emergència de nous autors per sobre de la consolidació d'uns noms «supervivents». En aquest context d'«espectacularització de la cultura en general» (2013, 121), apunta, s'ha desenvolupat un interès teòric i crític per la «dramatúrgia indígena», gràcies a plataformes com el T6 del Teatre Nacional o la Sala Beckett, que han permès d'ampliar el públic. Foguet denuncia les dinàmiques endogàmiques del sector i la manca de reconeixement del gènere. Considera que el ventall estètic actual és, sens dubte, molt ampli i inclou des del teatre postdramàtic germànic fins al neorealisme surrealista argentí, tot passant pel melodrama i la comèdia amb elements d'absurd. Foguet navega per un panorama complex, que pateix problemes estructurals i tendeix a recuperar la realitat com a font d'inspiració, i en destria algunes noms que atenen a «criteris de qualitat literària i de gosadia estètica i de pensament» (2013, 126).

En el tercer treball sobre la recepció del volum, Miquel M. Gibert aprofundeix en l'anàlisi de les traduccions que, a través del francès, Joan Oliver féu del teatre breu de Txèkhov, especialment durant la postguerra, anys en què l'obra txekhoviana tornà a ser ben valorada a la URSS. Gibert estudia les traduccions publicades a partir dels anys 50, tot posant-les en relació amb possibles traduccions anteriors i vinculant-les, quan fa el cas, a les escenificacions i la seva recepció crítica. Pel que fa a les plataformes de difusió, destaca el paper de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, que contribuï a prestigiar la tasca traductora d'Oliver i, ja en els 60, del Teatre Romea.

A partir del concepte de pacte de lectura, segons les aproximacions que en feren Roland Barthes i Michel Foucault, Gonçal López-Pampló analitza la identificació genèrica i l'ús de la ironia en el llibre *Un any de divorciat* (2007) de Josep M. Fonalleres. En el seu article, tant el pacte de lectura com la ironia són vistos com a construccions textuais que condicionen el

potencial de sentit de què disposa un text, clarament determinat pel procés de comunicació. En observar-ne el funcionament, López-Pampló té també en compte el concepte de mons possibles, el paratext, les referències a altres textos i les tipologies textuals.

L'anàlisi del sistema editorial és l'objecte de l'article de Manuel Llanas i Ramon Pinyol, centrat en l'activitat professional de preguerra (1920–1936) de l'editor i llibreter López-Llausàs. A partir de la recerca en els llibres del registre mercantil i del Fons Joan Estelrich es ressegueixen els seus inicis com a impressor i publicitari en el segell d'Edicions Pàtria i, a partir de 1924, amb l'editorial i llibreria Catalònia. Especialment interessant és el vincle que estableix amb Joan Estelrich, a qui fitxa com a director de la col·lecció Biblioteca Literària, la qual tancarà, per manca de vendes, el 1931.

Jordi Malé i Joan R. Veny-Mesquida presenten el potencial de recerca del Corpus Literari Digital, desenvolupat per la Càtedra Màrius Torres, el qual inventaria tota mena de documents (escrits, gràfics, sonors i audiovisuals) del patrimoni literari català contemporani. Primerament, l'anàlisi d'un bloc de notes de Carles Riba sobre Josep Pla forneix informació de primera mà sobre el *modus operandi* del crític, no només pel que fa l'afinament del seu judici (i procediment) valoratiu, sinó també quant a la influència de la crítica idealista de Karl Vossler, que determinà la seva formació en els anys 20. Segonament, es col·legeixen dues versions del poema «Campo Santo» de Màrius Torres, del qual es conserven deu testimonis. L'anàlisi permet d'illumina el procés compositiu del poeta i, més concretament, la substitució d'elements descriptius per elements més «lírics i al·lusius o suggestius» amb la voluntat d'aconseguir una determinada «concentració lírica» (2013, 194).

Adoptant una perspectiva pròxima a la de Luisa Cotoner, Carme Oriol desbrossa el paper de les dones en la recollida i transmissió de la literatura popular. Per fer-ho destaca tres nivells d'interacció: textual (quan s'investiga la representació del gènere en el contingut dels relats), contextual (concernent a les persones que fan d'informants o de col·lectors de materials folklòrics) i metatextual (que té en compte les aportacions de la crítica feminista a l'estudi del folklore). Oriol especifica les fonts d'informació a l'abast, sintetitza algunes de les activitats de recerca dutes a terme amb aquesta orientació i subratlla la tasca duta a terme per les folkloristes Palmira Jaquetti i Maria Carbó, entre d'altres.

Margalida Pons qüestiona les aproximacions «rupturistes» a l'estudi de la poesia experimental dels anys 70 i 80, centrades en la textualitat. Segons aquesta interpretació, la poesia experimental s'erigiria com a reacció (o desviació) a la tradició que implicaria «un grau menor d'elaboració verbal o fins i tot la desaparició del component verbal» (2013, 212). Pons, en canvi, es planteja de llegir aquestes «poètiques de la ruptura» concebant-les com un fenomen inestable clarament condicionat per la funció pública que estableix amb un receptor determinat. A partir d'aquesta premissa problematitza que es pugui assumir l'existència d'un corpus amb unes homologies formals, gestat en el marc d'una tradició, i en oposició a determinades opcions poètiques. Finalment, analitza la poesia d'experimentació segons les nocions d'heterogeneïtat, polimorfisme i condició mudable, entre d'altres, trets que «la converteixen en correlat d'una cultura catalana també mutant» (2013, 221).

Magí Sunyer indaga en la pervivència del mite de la «terra alta» en el tombant del XIX al XX, centrant-se en les novel·les *Sang nova* (1900), de Marià Vayreda, i *Montalba* (1891), de Carles Bosch de la Trinxeria. Es tracta de dues obres al marge del modernisme a través de les quals es vehicula el mite de la ruralia, base del catalanisme conservador que contribueixen a difondre ambdós escriptors. En el primer cas Vayreda fa ús del mite de la terra alta per a reivindicar unes argumentacions tradicionalistes que no exclouen una crítica a la desídia a què els propietaris han sotmès l'espai rural. Així, si bé del camp emana la sang nova que, fonamentada en el folklore i la natura, infon les essències de la catalanitat ben entesa segons el tradicionalisme, cal, creu, que es millorin les condicions de vida en el camp a fi de fer més atractiu (i confortable) viure-hi. L'article es conclou amb una interpretació de la novella *Desillusió*, de Jaume Massó i Torrents, on la represa del mite s'entrelliga amb la vindicació dels estudis folklòrics.

Finalment, Meritzell Talavera exhuma una versió de la *Plaça del Diamant* conservada a l'Archivo General de la Administración, a Alcalà de Henares, operació que li permet de desgranar la «intrahistòria» de la novella, és a dir: de resseguir-ne amb detall el procés d'escriptura, que tingué lloc entre setembre de 1960 i febrer de 1962. En un primer moment, indaga en la història externa de text, que inclou el conjunt de canvis que l'autora introduí al mecanoscrit, resultants de les propostes d'esmena que li fa Armand Obiols, primerament, i de les correccions introduïdes per Sales, segona. Es tracta d'un procés de «refecció formal, substancial i, en conjunt, global» en el qual Rodoreda s'erigeix en paradigma «de voluntat programàtica a cavall entre la individualment activa i l'activa en col·laboració» (2013, 243). En total, el procés comprèn tots els testimonis (set en total, amb dos de no conservats) de l'estadi redaccional. En un segon moment explica part de la història textual de l'obra i analitza les motivacions genètiques i retòriques d'algunes variants contingudes en un fragment del capítol XIV. De tot això conclou que l'anàlisi de les variants mostra com Rodoreda aconsegueix un text més nítid i connotatiu, incorporant-hi recursos de dicció per addició i una cadència rítmica conferida per l'*oratio soluta*.